

УДК 374.1

КУЗНЕЦОВА І.О.

м. Миколаїв, Україна

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК СТУДЕНТІВ – ФОРМУВАННЯ ЇХ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті розглядається аспект готовності майбутнього вчителя загальноосвітньої школи до використання педагогічної майстерності як складової його професійного саморозвитку. Означене коло проблем, з якими стикається молодий вчитель на початковому етапі роботи у ЗОШ.

***Ключові слова:** професійний саморозвиток майбутнього вчителя, психологічні бар'єри, самоактуалізація, діяльнісний підхід.*

Процес загального оновлення системи освіти уможлиблює вже сьогодні, у зв'язку з чим набуває особливої *актуальності*, роль утворюючого суб'єкта майбутнього вчителя, здатного до вироблення стратегій професійного і особистого розвитку та саморозвитку.

Перехід на КМС організації навчання принципово змінив процес підготовки молодих вчителів: 70% навчального часу відводиться на самостійну та індивідуальну роботу, яка більшою мірою формує теоретичні знання, а не практичні навички.

Курси з циклу психолого-педагогічних дисциплін стали носити більш описовий характер (із-за браку часу), тоді як ЗОШ потребує вчителів-практиків. Дана проблема актуалізує питання проектування професійного саморозвитку студентів шляхом формування майстерності під час навчання у ВНЗ.

Останнім часом термін «проектування» розуміється як ефективна технологія, що здатна мотивувати і підготувати майбутнього фахівця до саморозвитку впродовж життя (одне з розумінь). Це зумовлює протиріччя щодо вимог педагогічної практики до інноваційної діяльності майбутніх вчителів і наявністю сталої позиції об'єктів професійної діяльності. Тобто запит на підготовку майбутніх вчителів з урахуванням інноваційності, стає на противагу традиційній школі з консервативною системою роботи, а відтоді майже унеможлиблює проектування його

професійного саморозвитку. Тому поряд з проблемами адаптації та кваліфікованої підготовки молодих спеціалістів перед ВНЗ сьогодні гостро постає проблема здатності студентів до саморозвитку в ході їх педагогічної діяльності та удосконалення педагогічної майстерності.

За період навчання в університеті студенти набувають відповідних фахових умінь і навичок, оволодівають базовими професійними навиками застосування окремих методів і прийомів у практичній діяльності. Усе це є показником професійної компетентності вчителя-професіонала. Проте, вже під час перших років праці (аналізуючи діяльність вчителя-початківця) спостерігаємо, що усі соціально-гуманітарні зміни вони сприймають лише у вигляді готових знань (як під час навчання у ВНЗ), в той час як незмінними залишаються їх активний розвиток, самомотивація, творче мислення, саморозвиток. Тому одним із завдань сучасної вищої школи є розвиток у студентів потреби та вміння самостійно поповнювати свої знання за фахом, бути гнучкими до різноманітних нововведень, підвищення рівня їхньої педагогічної майстерності.

Проблема саморозвитку вчителя є предметом дослідження багатьох науковців і має теоретичний і практичний аспекти, проте на етапі формування і усвідомлення студентом себе як професійно підготовленої особистості, виникає ряд певних проблем (зокрема психологічних) зі здатністю регуляції особистісних суб'єктивних стосунків з навколишнім середовищем і собою.

Орієнтація на нормативні документи (Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Концепція національного виховання), підтверджує той факт, що сучасна освіта має орієнтуватися на розвиток творчих здібностей кожної людини та формування навичок самоосвіти і самореалізації, тому метою статті є огляд формування педагогічної майстерності студентів та її взаємоперехід у професійний саморозвиток.

З огляду на це, завдання нашої статті ми вбачаємо в з'ясуванні питання взаємозв'язку педагогічної майстерності та саморозвитку особистості майбутнього педагога.

Саморозвиток як тенденція поведінки став предметом дослідження таких науковців як Божович Л.І., Лисина М.І., Асеев В.Г., Узнадзе Д.Н., Мясищев В.Н., Петровський В.А., Бітянова Н.Р. та ін. Так, наприклад, В.А. Петровський ввів

поняття «надситуативної активності» як джерело зародження нової діяльності особистості. В своїх роботах він наголошує, що протиріччя, що виникають внаслідок власних сформованих установок і «надситуативної активності» та є одним з вихідних механізмів розвитку особистості.

Зважаючи на широку зацікавленість даною проблемою, все ж таки не висвітленими залишаються певні аспекти, а саме: мотиваційна зумовленість вдосконалення педагогічної майстерності в ході професійної діяльності, та шляхи її досягнення, як складової саморозвитку особистості.

Традиційно, однією з провідних концепцій вважається педагогіка прагматизму (особливо це стосується європейських країн), за якою головною метою навчання є набуття корисних для життя знань, практичних умінь і навичок. Зазвичай, не нав'язуючи знання, студентів європейських країн навчають критичному аналізу і вмінням практично використовувати отримані знання. На жаль, система самостійного оволодіння знаннями в нашій країні ще не на достатньому рівні і потребує оновлення та чіткого формулювання змісту та форм роботи, для того щоб навчити саморозвиватися студента впродовж життя самостійно. Чітке усвідомлення мотивів та вимог до самостійної роботи, професійної діяльності дасть змогу більш продуктивно будувати процес підвищення власної педагогічної майстерності та, як результату, рефлексії свого професійного розвитку.

Проектування саморозвитку майбутнього вчителя можливе за урахування того, що саморозвиток особистості має бути не стихійним, а усвідомлюваним; вибудова власної стратегії та моделі усвідомленого саморозвитку особистості (під час навчання та у перші роки професійної діяльності); урахування раніше визначених стратегій усвідомленого саморозвитку особистості.

Проектування саморозвитку майбутнього вчителя враховує мотивацію особистості на самореалізацію, загальні характеристики (самосвідомість, ціннісні орієнтації, кругозір, індивідуальність), які визначають неповторність, унікальність особистості, її позицію у навколишньому світі. Крім того, одним з важливих елементів виступає самоорганізація особистості як повноцінне оволодіння собою, своєю сутністю, як здатність самостійно ставити перед собою мету і діяти відповідно до неї, зберігаючи адекватну критичну позицію щодо власної особис-

тості, уміння передбачати результати дій, самостійно будувати стратегію досягнення педагогічної мети.

Структура особистості, згідно з В.Н. Мясичевим, це «співвідношення змістових тенденцій» реалізованих в різних видах діяльності [3]. Науковець наголошує на взаємообумовленості двох структур – особистості і соціуму. Він підкреслює, що вихідними моментами розвитку кожної особисті є співвідношення індивідуальної системи оціночних ставлень і навколишньої дійсності. Думка науковця ще раз підкреслює тезу про необхідність аналізу особистості в нерозривності з оточуючим середовищем. Проте, якщо аналізувати педагогічну діяльність молодих педагогів як оточуюче середовище, то необхідно зважати на не достатньо великий життєвий і професійний досвід, що значно знижує ефективність використання педагогічної майстерності в своїй діяльності. Водночас нестандартність підходів, думок та «свіжих» ідей, дозволяє говорити про прагнення до використання вищезазначених технологій, і, відповідно до думки кандидата психологічних наук Бітянова Н.Р., є показником психологічної готовності педагога до професійної діяльності [2; 6]. Самоорганізація, як засіб організації своєї поведінки та роботи, і саморегуляція особистості в процесі професійної діяльності майбутнього педагога є рушійними силами в процесі оволодіння педагогічною майстерністю, як технологією саморозвитку особистості.

Саморозвиток вивчає людину з позиції відповідності професії й успішності його діяльності. Проте в зарубіжних дослідженнях дана проблема пов'язується з реалізацією потреб особистості, або з самовизначенням її в соціальних сферах життєдіяльності.

Діяльнісний підхід – передбачає аналіз розвитку особистості під час успішного оволодіння професійною діяльністю. Втім не можна говорити про професійне становлення, оминаючи увагою особистісний розвиток людини. Цей підхід завбачає професійну діяльність як найоптимальнішу умову творчого саморозвитку, а відтоді і саморозвитку особистості взагалі. Професіоналізм педагога тут пов'язаний з розвитком спеціальних здібностей, які за своїм характером щільно пов'язані з певною діяльністю, але не можливий без набуття загальних людських здібностей та цінностей. Процес набуття навичок вирішення

професійних задач, досвід саморозвитку – розглядається як головний фактор, що забезпечує професійне зростання і вдосконалення педагогічної майстерності.

А.А. Бодальов зазначає, що процес саморозвитку дорослої людини на певних життєвих етапах є різним. В певний період часу цей процес носить прогресивний характер (рівень «акме»), пізніше починається процес регресу [2; 22]. Обумовленість професійного зростання, на певному етапі професійної діяльності, з набуттям соціального досвіду, є умовою творчого самовираження кожної людини. Отже, найбільш оптимальним періодом у використанні педагогічної майстерності в процесі педагогічної діяльності є період діяльності людини, в якому вона найактивніше розкривається як професіонал.

О.М. Пехота виділяє три складових індивідуальності кожного педагога: індивідний, особистісний, суб'єктний і зазначає, що лише за умови взаємодії усіх компонентів можливий професійний розвиток особистості педагога. Період суб'єктного та професійного становлення особистості є найбільш оптимальним для найкращого виявлення та використання професійної майстерності особистості [4].

Активний інтерес науковців до означеної проблеми вмотивований неоднозначністю у розгляді даного явища, проте усі дослідження саморозвитку особистості умовно розділяють на такі напрями:

- функціональний (причинний), що розглядає людину як функціональну істоту в усіх її сферах життєдіяльності;
- суб'єктно-цільовий, що акцентує увагу на ціннісно-сміслових характеристиках особистості, вміщаючи її в коло культурних ідеалів;
- системологічний, що об'єднує два попередніх напрями на основі принципу системної детермінації будь-якої події, таким чином забезпечуючи цілісність досліджуваного явища.

Отже, усі з вищезазначених науковців стверджують думку, що для глибшого і всебічного усвідомлення даного явища, необхідно розглядати саморозвиток особистості з позиції аналізу потреб, мотивації, інтересів самоактуалізації, особистого значення та суб'єктного досвіду кожної людини, лише за таких умов можна говорити про майбутнє професійне зростання педагога та педагогічну майстерність.

Усвідомлення образу майбутнього Я викликає у студента необхідність аналізу протиріч і мотивів, що заважають йому на шляху до досягнення ідеалу. За умови, якщо майбутній педагог усвідомить необхідність реалізації своїх потреб як сенсу життєдіяльності, мотиваційна сфера кожної людини зростає до необхідного для саморозвитку особистості рівня. Проте, зважаючи на індивідуальні потреби і особливості кожної людини, ми, на жаль, ще не можемо говорити про стовідсоткову сформованість даної риси характеру після навчання у ВНЗ. Аналізуючи результати та звітну документацію студентів з активних та ознайомчих практик у ЗОШ, ми прийшли до висновку, що психологічні бар'єри, що виникають у студентів під час роботи та використання педагогічної майстерності, свідчать про недостатню готовність студентів до даного виду діяльності. Це зумовлюється недостатністю досвіду та орієнтацією, перш за все, на навчальну складову навчального процесу. Тому актуальним сьогодні є технологічний підхід до вивчення студентами курсу основ педагогічної майстерності та дисциплін педагогічного циклу під час всього навчання в університеті.

У зарубіжній практиці дослідженням проблеми саморозвитку особистості приділяють увагу такі вчені, як А. Маслоу та К. Роджерс. Останній з них відстоює тезу про можливість самоактуалізації особистості через усвідомлення своїх почуттів та їх сприйманням. Особистісне зростання за К. Роджерсом – це прагнення стати більш компетентним і здібним. А. Маслоу розглядає особистісне зростання людини як послідовне задоволення «вищих» потреб, на базі досягнутих раніше [2; 16].

З психологічної точки зору саморозвиток як рівень самосвідомості проявляється в тому факті, що за будь-яким змістом свідомості, завжди розуміються певні особисті реальні події, тому розуміння особистісного досвіду дозволяє людині відкривати в собі особистість, підтверджувати [2; 20]. Тобто розуміння людиною особистісного зростання є важливою умовою самореалізації. А саморозвиток, в свою чергу, включає в себе як ставлення суб'єкта до певних подій, так і до самого себе.

Отже, підготовка студентів до використання педагогічної майстерності в межах МДУ імені В.О. Сухомлинського здійснюється за такими напрямками: читання курсу ОПМ на 2-3 курсах університету, викладання дисциплін педагогічного циклу про-

тягом всього навчання в університеті, проходження безвідривних практик та під час вивчення дисципліни «Освітні технології». Таким чином, можна стверджувати про нерозривність та послідовність у підготовці педагогічних кадрів. Педагогічна майстерність розглядається нами сьогодні як одна з основних складових підготовки у ВНЗ, тому особливої уваги набуває формування навичок даної діяльності як складової саморозвитку майбутнього фахівця. Саморозвиток особистості, що працює за фахом, відбувається за рахунок усвідомлення значущості цієї діяльності та співвіднесенням із соціальними умовами свого життя. Через брак досвіду та недостатню визначеність у напрямі роботи, майбутні вчителі, на початковому етапі, вдаються до фрагментарного використання педагогічної майстерності у своїй діяльності, проте з усвідомленням себе як суб'єкта власної діяльності цей процес набуває технологічної спрямованості і сталості у використанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – С. 35.
2. Битянова Н.Р. Проблема саморазвития личности в психологии: Аналитический обзор. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1998. – 48 с.
3. Мясищев В.Н. Психология отношений: Избранные психологические труды. – М., Воронеж, 1995. – 356 с.
4. Пехота О.М. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя. – Київ, Вища школа, 1997. – 281 с.
5. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Науково-методичний посібник / За редакцією С.М. Шевцової, І.Г. Єрмакова, О.В. Батечко, В.О. Жадька. – К.: Департамент, 2008. – 520 с.

КУЗНЕЦОВА И.А.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ СТУДЕНТОВ – ФОРМИРОВАНИЕ ИХ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА

В статье рассматривается аспект готовности будущего учителя общеобразовательной школы к использованию педагогического мастерства как составляющей его профессионального саморазвития. Определен круг психолого-педагогических проблем, с которыми сталкивается учитель в начале своей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *Профессиональное саморазвитие, психологические барьеры, самоактуализация, деятельностный подход.*

KUZNETSOVA I.

PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF THE STUDENTS IS THE FORMING OF THEIR PEDAGOGICAL SKILLS

The aspect of readiness of the future teacher of comprehensive school to the use of pedagogical skill as component of his professional development is viewed in this article.

Key words: Professional selfdevelopment, psychological obstacles, samoaktualizaciya, deyatel'nostnyu approach.

УДК 371.13

СТОЛЯРОВА Л.В.

РОЗВИТОК СУБ'ЄКТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ДУХОВНОЇ ХОРОВОЇ СПАДЩИНИ М. ЛИСЕНКА

У статті піднімається проблема розвитку суб'єктності майбутнього вчителя музичного мистецтва засобами впровадження в педагогічний процес вищого навчального закладу кращих зразків духовної хорової спадщини М. Лисенка.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктність, духовна хорова спадщина, суб'єктна культурна сфера, творча навчальна діяльність.

Головною тенденцією у розвитку сучасного суспільства є декларування людини як найвищої цінності. За таких умов людина розглядається як складна і відкрита система, що має унікальні внутрішні психологічні здібності для саморозвитку і розкриття свого творчого потенціалу. Перш за все ці прогресивні процеси відображаються в системі освіти, як в тому осередку, що спрямований на формування та розвиток особистості. Перехід від масових педагогічних явищ на самоцінність особистості, її суб'єктність, необхідність вивчення можливостей та умов індивідуального розвитку, визнання рівноправності суб'єктів освітнього процесу, відбивається в положеннях Закону України «Про освіту», концепції педагогічної освіти, цільової комплексної програми «Вчитель».